

ПРАКТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

©2022 ГЛАЗОВ О. М.

УДК 352.072.2
JEL: H10; H80; R10

Глазов О. М. Практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації

Проаналізовано практику співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації, опираючись на розуміння еволюції розвитку інституту громад з погляду їх функціонально-смыслового сприйняття. Це дало змогу на етапі посиленої ролі територіальних громад в Україні (після 2014 р.) обґрунтувати закономірне домінування інтеграційного підходу до їх розуміння, що передбачає становлення громад як (відносно) самостійного інституту співробітництва в децентралізованій системі державного управління. Метою дослідження є аналіз практики та виявлення проблемних аспектів співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації. Об'єктом дослідження є процеси вдосконалення державної політики розвитку та розширення співпраці територіальних громад в Україні в умовах децентралізації. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: синтезу та системного аналізу, логічного узагальнення, стратегічного менеджменту, компаративного аналізу. Апробовано логіку аналізу співробітництва територіальних громад України за основними рівнями їх взаємодій – міжінституційних у межах громади (з формуванням соціального капіталу); з органами влади регіонального та державного рівнів; з іншими громадами регіону та країни; з громадами інших держав; з міжнародними організаціями; представництв у громадських організаціях. У рамках аналізу практики співробітництва між громадами проаналізовано показники щодо укладання договорів, їх форм і сфер. Рівневий підхід до аналізування дав змогу узагальнити основні недоліки та позитивний досвід взаємодії територіальних громад України на різних інституційних рівнях і підтвердити загальну тенденцію поступового формування міжгромадівської культури співробітництва. Перспективи подальших наукових досліджень в аналізованій сфері стосуються обґрунтування напрямів та засобів імплементації позитивних зарубіжних практик державного регулювання розвитку співробітництва територіальних громад для їх подальшої апробації в Україні.

Ключові слова: місцевий економічний розвиток, децентралізація, територіальні громади, форми та засоби співпраці, міжінституційна взаємодія.
Бібл.: 11.

Глазов Олександр Миколайович – здобувач ступеня доктора філософії, кафедра публічного управління та адміністрування, Полтавський державний аграрний університет (вул. Сквороди, 1/3, Полтава, 36003, Україна)

E-mail: alexandrhazov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6205-3165>

UDC 352.072.2
JEL: H10; H80; R10

Hlazov O. M. The Practice of Cooperation of Territorial Communities of Ukraine in Conditions of Decentralization

The practice of cooperation of territorial communities of Ukraine in the context of decentralization is analyzed, based on the understanding of the evolution of development of the institution of communities in terms of their functional-semantic perception. This allowed at the stage of enhanced role of territorial communities in Ukraine (after 2014) to substantiate the natural dominance of the integration approach to their understanding, which implies the formation of communities as a (relatively) independent institution of cooperation in the decentralized system of public administration. The purpose of the study is to analyze the practice and identify problematic aspects of cooperation between territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. The object of the study is the processes of improving the State-controlled development policy and expanding the cooperation of territorial communities in Ukraine in the context of decentralization. In the course of research, general scientific and special methods were used: synthesis and system analysis, logical generalization, strategic management, comparative analysis. The logic of the analysis of cooperation between territorial communities of Ukraine is approbated on the main levels of their interactions – interinstitutional within the community (with the formation of social capital); with authorities at the regional and State levels; with other communities in the region and country; with communities of other countries; with international organizations; as representations in public organizations. As part of the analysis of the practice of cooperation between communities, indicators on the conclusion of agreements, their forms and spheres are analyzed. The level approach to the analysis made it possible to generalize the main shortcomings and positive experience of interaction of territorial communities of Ukraine at different institutional levels and to justify the general tendency of gradual formation of an inter-community culture of cooperation. Prospects for further scientific research in the analyzed area relate to the substantiation of directions and means of implementing positive foreign practices of the State regulation of the development of cooperation of territorial communities for their further approbation in Ukraine.

Keywords: local economic development, decentralization, territorial communities, forms and means of cooperation, interinstitutional interaction.

Bibl.: 11.

Hlazov Olexandr M. – Graduate of the degree of Doctor of Philosophy, Applicant, Department of Public Management and Administration, Poltava State Agrarian University (13 Skovorody Str., Poltava, 36003, Ukraine)

E-mail: alexandrhazov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6205-3165>

Територіальна громада може мати різне функціонально-сміслові розуміння, від чого залежить її сприйняття в суспільстві та роль у системі державного управління.

Громаду можна розглядати у правовому, управлінському, політичному, суспільному, економічному, науковому, інтеграційному аспектах і з різним їх поєднанням. В Україні досвід діяльності територіальних громад вказує на переважання правового й управлінського аспектів. У ході розвитку місцевого самоврядування та посилення ролі територіальних громад актуально варто їх сприймати як активних суб'єктів ринкових відносин та учасників різних форм співробітництва. У цьому, певним чином, проявляється еволюція розвитку територіальних громад у системі державного управління на шляху розвитку громадянського суспільства. Однак практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації потребує більш ґрунтовного аналізування, у т. ч. з метою подальшого вдосконалення управління цими процесами.

Концептуальні положення та базисні характеристики інституту територіальних громад системно та різнобічно досліджені в працях О. Бобровської [1], І. Дегтярьової [3], В. Небратя [7], К. Тищенка [9] та інших вітчизняних і зарубіжних науковців. Інституційно-організаційні особливості зародження та поступу інституту територіальних громад, у т. ч. в Україні, розроблені в дослідженнях С. Граб [2], Ю. Кириченко [4], В. Наконечного [6] та інших учених. Суто практичні положення використання та розвитку інституту територіальних громад, вплив на перебіг процесів місцевого економічного та суспільного розвитку аналізуються Р. Лупаком та А. Дідич [5], К. Поповою [8], С. Ліпсетом (*S. M. Lipset*) [10], Т. Васильцівим, І. Білецькою та О. Мульською [11]. Однак сучасна практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації може різнитися, що потребує додаткових досліджень у цій сфері.

Метою статті є аналіз практики та виявлення проблемних аспектів співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації.

Активна фаза *реформи децентралізації в Україні* реалізується у два етапи: 2014–2019 рр. – початок процесу добровільного об'єднання громад, створення умов для підвищення їх фінансової спроможності; 2020–2021 рр. – визначення нового адміністративно-територіального устрою базового рівня, після чого у 2022 р. планувалося внести відповідні зміни до Конституції України.

Хід реформи децентралізації підтвердив вірність обраного вектора в суперечці з ідеологією «федералізації публічної влади», яка часто ототожнювалась із сепаратизмом. Таке неоднозначне сприйняття, що зафіксувалося в Україні на тлі політичних спекуляцій щодо подій Революції Підності, підсилює ідею децентралізації як процесу, що утверджує демократію

шляхом розширення функцій органів місцевого самоврядування. У розвинутих європейських державах децентралізацію сприймають не лише як делегування повноважень з центру на місця, але і як перерозподіл ролей і відповідальності між більшою кількістю владних суб'єктів зі стимулюванням участі органів місцевого самоврядування та громадських організацій, що в підсумку забезпечує більш ефективне використання ресурсного потенціалу. На рівні ЄС як складного інтеграційного утворення децентралізація розуміється як вищєрівневий процес з конкретними інституційними трансформаціями – делегуванням управління фондами країнам-бенефіціарам і контролем за їх використанням з боку європейських інститутів.

В Україні центральна ідея реформи децентралізації полягає в поліпшенні якості послуг населенню. Таке розуміння мети реформи, доповнюючись цілями підвищення ефективності використання ендogenous потенціалу громад, актуалізує потребу поглиблення різних напрямків діяльності органів місцевого самоврядування на шляху досягнення означених цілей.

Співробітництво як напрямок діяльності громад в Україні почав активно розвиватися після 2014 р. з прийняттям профільного закону, хоча фахівці стверджують про перші активності з 2000-х років – коли в Україні розпочали свою діяльність міжнародні донорські організації.

Співробітництво територіальних громад України має високий потенціал активізації, особливо у сферах, що стимулюють економічний, інноваційний і сталий розвиток. Йдеться про консолідацію ресурсів і зусиль у таких сферах:

- ✦ *упровадження новітніх технологій* – комунікаційних, транспортних, енергоощадних та ін.;
- ✦ *реалізація економічних проектів зі спільним фінансуванням* – утримання інфраструктурних об'єктів, підприємств, розробка спільних інвестиційних проектів, що потребують залучення ресурсів інших учасників;
- ✦ *здійснення культурних заходів* – фестивалів, утримання музеїв, театрів, мистецьких шкіл та ін.;
- ✦ *удосконалення надання населенню послуг* – розширення переліку послуг (публічних, соціальних), поліпшення доступу до послуг;
- ✦ *регулювання демографічних процесів* – утримання закладів освіти, охорони здоров'я, у т. ч. перинатальних центрів та ін.

Високий потенціал співробітництва мають невеликі громади України, що обмежені в ресурсах і потребують організації вузлової інфраструктури з урахуванням її доступності. Потребу співробітництва невеликих громад мають частково задовольняти фінансово спроможні міські громади (обласні центри), які на перших етапах добровільного об'єднання

громад не включалися в дані процеси та, як наслідок, на деякий час опинились «в оточенні» новоутворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Нині ж міські громади володіють достатніми механізмами залучення інших громад до співробітництва через локальні програми, гранти, конкурси та ін. Для реалізації окремих проєктів, наприклад надання соціальних послуг, є вимога, що ініціатором має бути громада з населенням понад 25 тис. осіб. Тому більші громади отримують важливу роль в ініціюванні проєктів співробітництва та долученні менших громад, зацікавлених в їх реалізації.

Таким чином, співробітництво територіальних громад дозволяє вирішувати складні завдання, які потрапляють у поле інтересів усіх учасників. В Україні громади з 2014 р. усе активніше включаються в процеси співробітництва. *Науково-дослідним завданням* при цьому є аналіз основних сфер співробітництва громад і виявлення їх економічної та соціальної ефективності. Важливо, щоб спільні проєкти були не лише соціальними, але й передбачали орієнтацію на розвиток – економічний, демографічний, екологічний, освітній, культурний, громадянсько-активний. Також співробітництво громад має виходити за рамки взаємодій із сусідніми громадами, включати міжнародні (за можливості транскордонні) кооперації для досягнення різних цілей.

Те саме стосується безпосередньої *взаємодії й об'єднання з громадами інших держав* (міжнародне міжмуніципальне співробітництво). Основними способами співробітництва територіальних громад України та громад інших, зокрема європейських, держав є: двосторонні партнерські зв'язки з громадами й іншими інститутами (громадськими, освітніми, правовими та ін.) за кордоном; участь громад України у мережах транснаціональних громад, наприклад Ініціативи ЄС «Заходи з економічного зростання» M4EG (2017–2020 і 2021–2024 рр.).

Експертні дослідження щодо практики співробітництва територіальних громад України з громадами інших держав вказують на їх недостатність, основними причинами чого є брак в апараті органів місцевого самоврядування кваліфікованих фахівців, низька спроможність громад, брак досвіду та незнання мов.

Попри обмеженість досвіду міжнародного міжмуніципального співробітництва певні практики в Україні спостерігаються завдяки укладенню договорів про міста-побратими та дію спеціальних програм і координаційних інститутів, наприклад Фондації українсько-польської співпраці (ПАУСІ/PAUCI).

Незважаючи на труднощі, набутий досвід співробітництва громад України між собою стане основою для розширення інституційних рамок взаємодій. Особливо перспективним це видається в умовах війни, коли роль міжнародного фінансування в умовах внутрішньої бюджетної кризи значно зростає.

Завдяки посередництву державних і громадських інститутів більш розвинутою для територіальних громад України є *взаємодія з міжнародними організаціями, у тому числі фінансовими*. Окрім фінансування проєктів через Державний фонд регіонального розвитку в рамках секторальної підтримки та інших міжнародних програм, громади України мають можливість напряму співпрацювати з міжнародними організаціями.

Найбільш потужним є фінансування в рамках програм Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні», «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні».

Важливу роль відіграють міжнародні кредитні програми Європейського інвестиційного банку, зокрема «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України», яка почала діяти ще до російського вторгнення в Україну та значення якої суттєво зросло в умовах нових викликів і загроз.

Практика співробітництва територіальних громад України з фінансовими інститутами Європейського Союзу включає грантові проєкти «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» (2014–2017 рр.), «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду III» (2014–2017 рр.), «Електронне врядування та прозорість на рівні муніципалітетів» (2014–2017 рр.), «U-LEAD with Europe: місцеве розширення прав і можливостей, підзвітність і розвиток» (2016–2020 рр.) та ін.

Переважання грантового типу фінансування є типовим для європейських інститутів. Він зберігає високу актуальність в умовах повоєнного відновлення України із залученням міжнародної фінансової допомоги, у тому числі на основі програм для територіальних громад.

Активну діяльність у фінансуванні різних проєктів громад України здійснює Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Приклади реалізованих проєктів – «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні (ПУЛЬС)» (2015–2020 рр.), «Децентралізація – шлях до кращих результатів та ефективності DOBRE» (2016–2021 рр.), «Підтримка аграрного і сільського розвитку» (2016–2021 рр.), «Кредитні ресурси для сільськогосподарських виробників» (2016–2023 рр.) та ін.

Слід відзначити, що USAID має тривалі традиції діяльності в Україні. Ще з 2009 р. організація реалізовувала в Україні програму «Об'єднаємось заради реформ», цінним результатом якої є стимулювання утворення громадських рад при органах державної влади. Нині громадські ради є важливими суб'єктами впливу громадянського суспільства на державно-управлінські рішення. Низка проєктів USAID ще початку 2010-х років стосувалася боротьби з корупцією. Ті громади, які ще до 2014 р. мали досвід співпраці з USAID з посередництвом різних громадських органі-

зації (наприклад, Ініціативного центру сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання»), отримали унікальний досвід, можливості якого після 2015 р. суттєво розширилися. Проекти USAID мають чіткий орієнтир на підтримку інститутів громадянського суспільства, що для України є вкрай важливим для становлення демократії та підвищення ефективності самоврядування в ході децентралізації.

Серед інших інститутів, з якими набуто досвід співробітництва територіальних громад України, – Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Шведське агентство з питань розвитку та співробітництва (SDC), Шведське агентство з питань міжнародної співробітництва та розвитку (SIDA), Федерація канадських муніципалітетів (проект «Партнерство для розвитку міст» ПРОМІС) та ін.

ООН у рамках Програми розвитку (ПРООН) теж пропонує різні можливості для громад України, що більшою мірою орієнтовані на соціально-демографічні й екологічні цілі та набувають виняткового значення в умовах війни.

Досвід реалізації в Україні міжнародних проектів на рівні територіальних громад підтверджує результативність вузькоспеціалізованої проектною підтримки. Прикладом такого роду проектів є освітній швейцарсько-український проект DECIDE «Децентралізація для розвитку демократичної освіти». Інший приклад вузькоспеціалізованого проекту – шведсько-український проект PROSTO щодо підтримки доступності послуг у громадах. Значну увагу в наданні міжнародної фінансової допомоги приділено культурній сфері. Для прикладу, у 2020 р. розпочалася реалізація Програми ЄС «Підтримка громадянського суспільства в Україні: підвищення ролі громадянського суспільства для кращого управління, прав людини та культури».

Взаємодія з міжнародними громадськими організаціями, окрім участі у фінансових програмах, включає також інші форми. Якщо це соціально-гуманітарна сфера, то, як правило, громади укладають з міжнародними організаціями угоди (меморандуми) про співробітництво.

Щодо різних інституційних вимірів взаємодії територіальних громад України, окремої уваги потребує вивчення досвіду *представництва в різних організаціях, у тому числі міжнародних*. В Україні традиційною є практика участі представників громад в асоціаціях, правовою основою діяльності яких є Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування», прийнятий ще у 2009 р.

Провідною організацією даного профілю є Асоціація міст України, яка створена в 1992 р. Одним із важливих результатів її роботи є щорічний Форум «Асоціація міст України єднає Україну». За підсум-

ками роботи Форуму 2021 р. було підписано стратегічний документ «Договір про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільних проектів».

З 2016 р. функціонує Всеукраїнська асоціація сільських і селищних рад, при якій діє Ресурсний центр з питань розвитку співробітництва територіальних громад.

Діяльність таких асоціацій слід популяризувати та підтримувати на державному рівні з метою посилення їх функціональності в експертному супроводі розробки договорів про співробітництво.

Аналіз практик співробітництва територіальних громад України вказує як на позитивні тенденції, так і на певні недоліки. Однак слід розуміти, що в Україні *культура співробітництва територіальних громад* лише формується. Для прикладу, в Німеччині законодавство про спільну діяльність громад почало діяти ще з кінця 60-х років ХХ століття. Сусідні європейські держави (Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія) активно впроваджують різні практики співробітництва територіальних громад з 90-х років ХХ століття. Україна перебуває на початку цього шляху, і динаміка його проходження залежить від наслідків російсько-української війни та зрілості громадянського суспільства, включно з перемогою демократичних цінностей над олігархічно-корупційними.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на виявлений досвід співробітництва громад України, досліджено роль держави в регулюванні даних процесів. Вивчено застосування нормативно-правових, організаційно-адміністративних, інституційних, бюджетно-фінансових, економічних та інформаційних механізмів державного регулювання сфер співробітництва, що в підсумку дозволило систематизувати інструменти стимулювання, які вже застосовуються, та обґрунтувати пріоритети їх поліпшення.

Досліджено інституційні механізми регулювання співробітництва територіальних громад України, керуючись розробленою схемою інституційного середовища у фокусі вертикалі та горизонталі взаємодій. Вивчення інституційних трансформацій на державному рівні щодо розвитку регіонів, територій і громад підтвердив, що політика розвитку територіальних громад, а нині стимулювання їх співробітництва, є внутрішнім закономірним процесом, притаманним історії державотворення України та становлення інституту місцевого самоврядування.

Перспективи подальших наукових досліджень в аналізованій сфері стосуються обґрунтування напрямів та засобів імплементації позитивних зарубіжних практик державного регулювання розвитку співробітництва територіальних громад для їх подальшої апробації в Україні. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бобровська О. Ю. Ресурсна теорія в проєкції на розвиток територіальних громад. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/14.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/14.pdf).
2. Граб С. Політико-правові погляди В. Липинського та М. Драгоманова про місцеве самоврядування в Україні // Місцева влада й самоврядування в Україні та державах світу: історія і сучасність (аспекти права) : матеріали Шостої Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів : Львівська політехніка, 2017. С. 25–30.
3. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 4. С. 141–148.
4. Кириченко Ю. М. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення. *Форум права*. 2012. № 4. С. 451–457.
5. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 20.6. С. 248–252. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_6/248_Lupak_20_6.pdf
6. Наконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 283–289.
7. Небрат В. В. Теоретичні основи дослідження інституційної трансформації економіки. *Економічна теорія*. 2017. № 2. С. 34–49. URL: http://etet.org.ua/docs/ET_17_2_34_uk.pdf
8. Попова К. Г. Теоретизація основ місцевого самоврядування в аспекті сучасних управлінських реформ. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. Ч. 1. С. 290–297. URL: <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/363/358>
9. Тищенко К. М. Поняття та основні теорії походження місцевого самоврядування. *Державне будівництво*. 2009. № 1.
10. Lipset S. M. The Social Conditions of Democracy Revisited. *American Sociological Review*. 1994. Vol. 59. No. 1. P. 1–22. URL: <http://pscourses.ucsd.edu/ps200b/Lipset%20Social%20Requisites%20of%20Democracy%20Revisited.pdf>
11. Vasylytsiv T., Biletska I., Mulska O. Organizational and Financial Instruments of Decentralization and Development of United Territorial Communities in Ukraine: Poland's Experience. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 2. P. 276–287. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.24>

REFERENCES

Bobrovska, O. Yu. "Resursna teoriia v proektsii na rozvytok terytorialnykh hromad" [Resource Theory in the Projection of Territorial Communities Development]. *Pub-*

- lichne administruvannya: teoriia ta praktyka*, iss. 1 (2018). [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/14.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/14.pdf)
- Dehtyaryova, I. "Teorii rehionalnoho rozvytku ta yikh evoliutsiia yak osnova suchasnoho rehionalnoho upravlinnia" [Theories of Regional Development and Their Evolution as the Basis of Modern Regional Management]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*, no. 4 (2010): 141-148.
- Hrab, S. "Polityko-pravovi pohliady V. Lypynskoho ta M. Drahomanova pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini" [Political and Legal Views of V. Lypynskyy and M. Drahomanov about Local Self-government in Ukraine]. *Mistseva vlada i samovriaduvannia v Ukraini ta derzhavakh svitu: istoriia i suchasnist (aspekty prava)*. 2017. Lviv: Lvivska politekhnika, 2017. 25-30.
- Kyrychenko, Yu. M. "Terytorialna hromada yak bazovyi element systemy mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy: teoretychne vyznachennia" [Territorial Community as a Basic Element of the System of Local Self-Government in Ukraine: A Theoretical Definition]. *Forum prava*, no. 4 (2012): 451-457.
- Lipset, S. M. "The Social Conditions of Democracy Revisited". *American Sociological Review*, vol. 59, no. 1 (1994): 1-22. <http://pscourses.ucsd.edu/ps200b/Lipset%20Social%20Requisites%20of%20Democracy%20Revisited.pdf>
- Lupak, R. L., and Didych, A. M. "Ekonomichni osnovy zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva v umovakh rynkovykh vidnosyn" [Economic Bases of Providing of Competitiveness of Enterprise in the Conditions of Market Relations]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, iss. 20.6 (2017): 248-252. https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_6/248_Lupak_20_6.pdf
- Nakonechnyi, V. V. "Osnovni svitovi modeli mistsevoho samovriaduvannia: porivnialnyi analiz" [The Main Global Models of Local Self-government: A Comparative Analysis]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 1 (2014): 283-289.
- Nebrat, V. V. "Teoretychni osnovy doslidzhennia instytutsiinoi transformatsii ekonomiky" [The Theoretical Basis of the Research Transformation of Economic Institutions]. *Ekonomichna teoriia*, no. 2 (2017): 34-49. http://etet.org.ua/docs/ET_17_2_34_uk.pdf
- Popova, K. H. "Teoretyzatsiia osnov mistsevoho samovriaduvannia v aspekti suchasnykh upravlinskykh reform" [Theoretization of Local Government Fundamentals in the Aspect of Modern Managerial Reforms]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, iss. 4, part 1 (2016): 290-297. <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/363/358>
- Tyshchenko, K. M. "Poniattia ta osnovni teorii pokhodzhennia mistsevoho samovriaduvannia" [Concepts and Main Theories of the Origin of Local Self-government]. *Derzhavne budivnytstvo*, no. 1 (2009).
- Vasylytsiv, T., Biletska, I., and Mulska, O. "Organizational and Financial Instruments of Decentralization and Development of United Territorial Communities in Ukraine: Poland's Experience". *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43, no. 2 (2021): 276-287. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.24>